

ნიკო ჯავახიშვილი

ექვთიმე თაყაიშვილის წინაპრები და ოჯახური გარემო

2002 წლის 17 ოქტომბერს, საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის წმინდა სინოდმა წმიდანად შერაცხა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი (1863-1953), რომელსაც ამიერიდან ეწოდა – „წმიდა ექვთიმე ღვთისკაცი“.

ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს, თუ როგორ გარემოში აღიზარდა და ჩამოყალიბდა დიდი ეროვნული მოღვაწე. ქვემოთ მოთხრობილია მისი წინაპრების (როგორც მამის, ასევე დედის მხრიდან), უახლოესი ნათესავებისა და ოჯახური გარემოს შესახებ.

* * *

წმ. ექვთიმე ღვთისკაცის მშობლიური სოფელი – ლიხაური მდებარეობს გურიაში, მდინარე აჭისწყლის ხეობაში. 1951 წლამდე ამ სოფელს ვაშტალი ერქვა.

აღრეფოდალურ ეპოქაში აღნიშნული სოფლის ტერიტორიაზე მდებარეობდა გურიის საერისთავოს პოლიტიკური ცენტრი. სოფელში შემოჩენილია XIII საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი – ღვთისმშობლის დარბაზული ეკლესია, რომელიც შემდგომ პერიოდში გადაუკეთებიათ. მისი სამრეკლო მიეკუთვნება XV საუკუნის პირველ ნახევარს. სოფლების ლიხაურისა და ჭანიეთის საზღვარზე შემორჩენილია შუა საუკუნეებში აგებული ციხე-სიმაგრის ნაშთები.¹

ექვთიმე თაყაიშვილს ჰყავდა შესანიშნავი წინაპრები, რომლებიც ქართულ წარჩინებულ საგვარეულოთა ღირსეული წარმომადგენლები იყვნენ.

¹ ლიხაური. ქსე. ტ. 6. თბ. 1983, გვ. 270.

თაყაიშვილები აზნაურები იყვნენ. მათი საგვარეულოს წარმომავლობის შესახებ საყურადღებო გადმოცემა არსებობს.

ხსენებული გადმოცემის მიხედვით, რომელიც შემონახულია თვით თაყაიშვილთა გვარის წარმომადგენლებში, მეფის (მეორე ცნობით – გურიის მთავარ გურიელის) კარზე მსახურობდა სიმამაცით განთქმული ვაჟკაცი **თაყა სალუქვაძე**. მან ერთ-ერთ ბრძოლაში თავი ისახელა, რის გამოც აზნაურის წოდება უბოძეს. თაყას შთამომავლებმა, თავიანთი სახელოვანი წინაპრის პატივსაცემად, გვარად – „**თაყაიშვილი**“ მიიღეს.

ექვთიმე თაყაიშვილის ძმისწული, ნუნუ ნიკოლოზის ასული თაყაიშვილი თავის სტატიაში „ბიძანები ექვთიმე“ იგონებდა: „თაყაიშვილების გვარის შესახებ გამიგონია, რომ ჩვენმა წინაპარმა თაყა სალუქვაძემ, ბრძოლაში გამოჩენილი გმირობისათვის მეფისაგან თაყაიშვილის გვარი და ციხის აზნაურობა მიღო. ჩვენს სოფელში ახლაც არის ციხე, რომლის ეზოშიც, მახსოვს, ცხოვრობდნენ ჩვენი მოგვარეები: ქაიხოსრო, დიმიტრი, ნიკიფორე თაყაიშვილები“.²

პროფესორები ქველი ჩხატარაიშვილი და ზურაბ ჭუმბურიძე მიუთითებდნენ: „დოკუმენტურად დადასტურებულია, რომ აზნაურული გვარი თაყაიშვილი – XVIII საუკუნეშია გაჩენილი და იგი „გურიელის გაზრდილი აზნაურის თუ მსახურის – თაყა სალუქვაძის ჩამომავლობაა“.³

აკად. დიმიტრი ბაქრაძე წერდა: „აჭის მონასტრის წინამძღვრებად ყოფილა სამი წევრი **სალუქვაძე-თაყაიშვილის** გვარიდან: იოსებ მეირუსალიმე (მას, რასაკვირველია, ასე იმიტომ ეწოდა, რომ იერუსალიმი მოიღოცა), რომელიც ქაიხოსრო პირველისა და გიორგი მესამე გურიელის დროს ცხოვრობდა, გიორგი მეორე გურიელის დროინდელი ნიკოლოზი და იოსები, შემდგომში შემოქმედელი. მამასადაძე, აჭის 1763 წლის წარწერა გულისხმობს უკანასკნელ იოსებს, ხოლო ეპიტაფიანი საფლავის ქვა იოსებ მეირუსალიმეს ეკუთვნის“.⁴

საინტერესოა, თუ საიდან იღებს სათავეს თვით სალუქვაძეთა გვარი.

სულხან-საბა ორბელიანი სიტყვას „**სალუქი**“ ასე განმარტავდა: „შემკო-

² ნ. თაყაიშვილი. ბიძანები ექვთიმე. საიუბილეო კრებული „ღვთისკაცი – ექვთიმე თაყაიშვილი“. შეადგინა ი. თავბერიძემ. თბ. 2004, გვ. 66.

³ გურიის თავადთა და აზნაურთა ოჯახები. ფოტოტიპირი გამოცემა ზ. ჭუმბურიძისა და ქ. ჩხატარაიშვილის რედაქციით. თბ. 1993, გვ. 7.

⁴ დ. ბაქრაძე. არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში. ბათუმი. 1987, გვ. 97.

ბის მოყუარე“.⁵

ქართულ საისტორიო წყაროებში მოხსენიებულნი არიან: 1) **მახარობელ სალუქაძე** (1614 წლის გიორგობისთვის 3-ით დათარიღებულ საბუთში), რომელიც სვიმონ გურიელმა შესწირა აჭის წმ. გიორგის და დაუწესა გამოსაღები; 2) **მამუკა და პატია სალუქაძეები** (1658-1660 წწ.), რომლებიც ქაიხოსრო გურიელმა თავიანთი კომლებითურთ შესწირა აჭის წმ. გიორგის.⁶

რაც შეეხება ზემოხსენებული გვარის თავდაპირველ ფორმას, აქ ბუნებრივია, ისმის კითხვა, რომელია იგი, „სალუქაძე“ თუ „სალუქაძე“? აქვე უნდა გავიხსენოთ, რომ ყველაზე ძველ, 1614 წლით დათარიღებულ დოკუმენტში ეს გვარი იხსენიება „**სალუქაძის**“ ფორმით.

ასევე საყურადღებოა, ხომ არ არის ამ გვარის მეორე ვარიანტის („სალუქაძე“) ბოლოსართი ანუ სუფიქსი „**ქა**“-ძე, რაც, თავის მხრივ, შესაძლოა უკავშირდებოდეს სუფიქსს –**ყვა**“, რომელიც საკმაოდ გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოს, მათ შორის, განსაკუთრებით გურიის რეგიონის ტოპონიმთა შორის?

აკად. სიმონ ჯანაშია თავის გამოკვლევაში „ჩერქეზული (ადილეური) ელემენტი საქართველოს ტოპონიმშიკაში (ისტორიული პრობლემები ქართული ონომასტიკონის სინათლეზე)“ წერდა: „ჩვენი ყურადღება მიიქცია... სუფსის ახლო მდებარე რაიონში... მაწარმოებელმა –**ყვა**-მ. ამგვარი სტრუქტურის სახელების თავმოყრილი აღმოჩნდა ხინო-დაგვას მთებთან: მდ. **აგიდაყვა**, ერთვის ბუფჯს, მდ. **აჭყვა**, ქობულეთთან, მასზე სოფ. აჭყვისთავი და სოფ. **აჭყვა**, ჩაქთან, ფოთთან კიდევ – ცნობილი მდ. **მალთაყვა**; შემდეგ, იმავე აღნაგობის სახელები, მხოლოდ გართულებული ქართული ადგილის –თ- სუფიქსით: **ჯურუყვეთი**, ნატანებთან, **ბობოყვათი**, ციხისძირთან, **მურყვეთი**, ჭოროხზე...

შემდგომმა ძიებამ ამავე ჯგუფის სახელები აღმოაჩინა სხვა რაიონებშიაც: **ბოყვა** (შეადრ. ბობოყვათი), რაჭაში, **აყვა** (ასე ეძახიან აფხაზები სოხუმს) და **აბჟაყვა** – აფხაზეთში. დოც. იასე ცინცაძემ, ჩვენი მოხსენების გამო მსჯელობისას, მოგვაწოდა ცნობა ღელე ბერეყვას არსებობის შესახებ გურიაში.

საფიქრებელი იყო, რომ **ყვა**-ც ჩერქეზული წარმოშობისაა... რამდენიმე

⁵ სულხან-საბა ორბელიანი. ი. ყიფშიძისა და ა. შანიძის რედაქციით. ტფ. 1928, გვ. 292.

⁶ პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. XI-XVII სს. ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით. ტ. IV. შეადგინეს მზია სურგულაძემ და დარეჯან კლდიაშვილმა. თბ. 2007, გვ. 131.

მოგზაურობის დროს ჩერქეზებში 1929 წელს... გაირკვა, რომ ყვა-ც უდავოდ ჩერქეზული სიტყვაა, „ღელე“-ს, „ხევი“-ს, „ხეობა“-ს მნიშვნელობით, დამახასიათებელი ყაბარდოული ენაკავისათვის და ტოპონიმიკური მაწარმოებელი ელემენტი უპირატესად სწორედ ყაბარდოელების ტერიტორიაზე... ასეთივე სახელები გვხვდება აგრეთვე სხვა ჩერქეზი ტომების ტერიტორიაზედაც, მაგრამ მათზე აქ აღარ შევჩერდებით.

ამრიგად, უეჭველი გახდა, რომ დასავლეთ საქართველოს „ყვა“-ზე დაბოლოებული გეოგრაფიული სახელები აგრეთვე ჩერქეზული წარმოშობისაა.⁷

ზემოხსენებულ საკითხთან დაკავშირებით საყურადღებო მოსაზრებას გვთავაზობს ქართული გვარ-სახელების ცნობილი მკვლევარი, პროფ. როლანდ თოფჩიშვილი, რომელიც წერს: „ტი და —ყვა სუფიქსიანი გვარსახელებიდან შეიძლება ღლონტი, ჯიბუტი, ინგოროყვა, დელეყვა, როყვა დავასახელოთ. ამ სუფიქსებით გვარები ძირითადად გურიაში გვხვდება. —ყვა სუფიქსის ვარიანტად მიიჩნევენ „ქვა“ („კვა“)–ს, რომელიც დაცულია გვარებში: ბოლქვა-ძე, თალა-კვა-ძე, სალუ-ქვა-ძე... ეს შეხედულება სამართლიანადაა უგულებელყოფილი გ. ბედოშვილის მიერ (იხ.: გ. ბედოშვილი, ანთროპონიმიკური დაკვირვებანი — III, კრ: „ეტიმოლოგიური ძიებანი“, თბ., 1991, გვ. 9). „სალუქვაძეში“ ფუძე უნდა იყოს არა „სალუ“, არამედ „სალუქ“, —ვა (ან —უა) კი — ზანური სუფიქსის ნარჩენი. აბა სხვა რით უნდა აეხსნათ, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში გვაქვს გვარი „სალუქაშვილი“ (მკვიდრობდნენ მთაში, ისროლის ხევის სოფელ ატენში). გვაქვს აგრეთვე გვარსახელი **სალუქაური**, რომლებიც პანკისის ხეობის სოფელ ყვარელწყალში მკვიდრობენ. ისინი ხეცსურეთიდან გადმოსახლებულან. ხეცსურული ანდრეზით, არდოტში ზვიადაურების დასახლებამდე სალუქაურებს უცხოვრიათ. სალუქაურები უკაცურად ყოფილან და ზვიადაურთა წინაპარი მიუღიათ. სალუქაურთა მცირერიცხოვანი გვარი არდოტში ახლაც დადის, „ზღვნობენ“.

სხვათა შორის, თვით გურული სალუქვაძეების წინაპრებიც XVII-XVIII საუკუნეთა საისტორიო საბუთებში **სალუქაძეებად** არიან ჩაწერილი (იხ.: დ. ბაქრაძე, არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიაში და აჭარაში, ბათუმი, 1987, გვ. 245, 249, 257, 267). დავამატებთ, რომ სალუქაშვილები ქვემო ქართლის სოფელ გორინჯუკშიც მკვიდრობდნენ. 1721 წლის აღწერით, ამ

⁷ ს. ჯანაშია. ჩერქეზული (ადიღეური) ელემენტი საქართველოს ტოპონიმიკაში (ისტორიული პრობლემები ქართული ონომასტიკონის სინათლეზე). წგნ.: ს. ჯანაშია. შრომები. ტ. III, თბ. 1959, გვ. 120-121.

სოფელში მკვიდრობდა „სალუქაშვილი სალუქა“ (ე. თაყაიშვილი, მასალანი..., გვ. 83). „სალუქი“ კი, როგორც გ. ბელოშვილის ნაშრომშია გარკვეული, სპარსულიდან შემოსული სახელი ყოფილა და ის კონტას, მოხდენილს, ნაზს, ფაქიზს, ნატიფს ნიშნავდა⁸.

სალუქვაძეთა საგვარეულო გაცილებით მრავალრიცხოვანია, ვიდრე თაყაიშვილთა გვარი.

1995 წლის 1 თებერვლის მდგომარეობით, საქართველოში ცხოვრობდა 2. 408 სალუქვაძე⁹ და 197 – თაყაიშვილი.¹⁰

ახლა, რაც შეხებათ საისტორიო დოკუმენტებში მოხსენიებულ თაყაიშვილებს.

აზნაური სიმონ თაყაიშვილი მოხსენიებულია 1808 წლის თავდებობის წიგნში, ხოლო ივანე თაყაიშვილი დასახელებულია 1827 წლის ვალის წიგნში.¹¹

თაყაიშვილთა საგვარეულოს შესახებ პროფ. რ. თოფჩიშვილი წერს: „დიმიტრი ბაქრაძის მიერ გურიაში მოძიებული საბუთებიდან ირკვევა, რომ XVII საუკუნეში ქაიხოსრო გურიელის დროს აჭის წმინდა გიორგის მონასტრის წინამძღვარი ყოფილა იოსებ მეირუსალიმე, რომელიც თაყაიშვილ-სალუქვაძეთა გვარიდან ყოფილა. აჭის მონასტერი ძველთაგანვე გურიელებს ამ გვარისათვის უბოძებიათ. შემდეგ აჭის მონასტრის წინამძღვარი ყოფილა ნიკოლოზ თაყაიშვილი, რომლისთვისაც გიორგი გურიელს (გარდაიცვალა 1725 წელს) უბოძებია დიაკონი გაბრიელ პატიასშვილი. XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში მამია IV გურიელი სიგელით, წინამძღვარ იოსებ თაყაიშვილს ფულადი ბეგარისაგან ათავისუფლებს. შემოქმედელი ეპისკოპოსი ყოფილა იოსებ თაყაიშვილი. ის 1794 წელს გარდაცვლილა“.¹²

ქართული სახელმწიფოებრიობის გაუქმებისა და რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მისი იძულებითი შეყვანის შემდეგ, საიმპერიო ხელისუფლებამ ოფიციალურად დაამტკიცა ქართველ თავადაზნაურთა ნუსხა.

1850 წლის 6 დეკემბერს, რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის მიერ ხელმოწერილ ქართველ თავადაზნაურთა ნუსხებში, სხვა წარჩინებულ საგვა-

⁸ რ. თოფჩიშვილი. როდის წარმოიქმნა ქართული გვარსახელები. თბ. 1997, გვ. 103-104.

⁹ ა. სილაგაძე, ა. თოთაძე. გვარ-სახელები საქართველოში. თბ. 1997, გვ. 92.

¹⁰ ა. სილაგაძე, ა. თოთაძე. გვარ-სახელები საქართველოში, გვ. 171.

¹¹ რ. თოფჩიშვილი. საქართველოს თავადაზნაურთა გვარების ისტორია. თბ. 2011, გვ. 146.

¹² რ. თოფჩიშვილი. საქართველოს თავადაზნაურთა გვარების ისტორია, გვ. 146.

რეულოებთან ერთად, აზნაური თაყაიშვილებიც იხსენიებოდნენ. ამ სიებში შეყვანილი იყო აღნიშნული გვარის 10 კომლი. მათ შორის იყო რუსეთის საიმპერიო არმიის ოფიცერი სიმონ ნიკოლოზის ძე თაყაიშვილი და მისი მეუღლე – ნინო, ასევე სიმონის ძმები – ზოსო, ერდიშელი და კონსტანტინე თაყაიშვილები.¹³

1853 წლის ქუთაისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა არჩევნებში მონაწილეთა სიაში შეყვანილია პრაპორშნიკი სიმონ ნიკოლოზის ძე თაყაიშვილი.¹⁴

1863 წლის 5 იანვარს, ზემოხსენებული აზნაურის, სიმონ ნიკოლოზის ძე თაყაიშვილისა და ნინო გიტულის (გიტოს) ასული ნაკაშიძე-თაყაიშვილისას ოჯახში დაიბადა ყრმა, რომელსაც ექვთიმე დაარქვეს.

გურიის წარჩინებულ თავადთა – ნაკაშიძეთა საგვარეულო სათავეს XVI საუკუნიდან იღებს. ამ გვარის წარმომადგენლები ფლობდნენ ციხე-სიმაგრეებს სოფლებში ციხესა და ვასხნარში. მათ საგვარეულო საძვალეს სოფელ ციხის მონასტერი წარმოადგენდა. გურიელის სამთავრო კარზე თავად ნაკაშიძეებს ეპყრათ მესტუმრეთუხუცესის თანამდებობა, ასევე შემოქმედის, ოზურგეთისა და ჩოჩხათის მოურავობა. XVIII საუკუნის მიწურულს გურიელის სამთავრო კარზე მოღვაწეობდა სახლთუხუცესი, თავადი ლაზარე ნაკაშიძე. 1827 წელს თავადი გიორგი ნაკაშიძე შეიყვანეს გურიის სამთავროს მმართველი საბჭოს შემადგენლობაში.¹⁵

თავად ნაკაშიძეთა საგვარეულოს შესახებ ახლახან გამოქვეყნებულ ნარკვევში პროფ. რ. თოფჩიშვილი წერს: „ნაკაშიძეთა სათავადოში შედიოდა: გურიანთა ვაშნარი, ციხე (ციხისფერდი), ჭანიეთური, გამოღმა ბაილეთი, ახალსოფელი, მაკვანეთი. პირველი ექვსი სოფელი ერთ მთლიან ტერიტორიას ქმნიდა. დასახელებულ სოფელთა გარდა, თავადი ნაკაშიძეები ფლობდნენ შეკვეთილისა და გრიგოლეთის ნახევარს. მათი მონახევრები აქ გურიელები იყვნენ. ნაკაშიძეები ყმა-მამულს ფლობდნენ აგრეთვე ჩოჩხათში, ზედუბანში, ლანჩხუთში, გოგორეთში, ასაკანაში ხარულში, ოქროქედში, ვაკისჯვარსა და გამოჩინებულში... 1904 წლის აღწერით, თავადი ნაკაშიძეები ყმა-მამულს ფლობდნენ და ცხოვრობდნენ გურიის შემდეგ სოფლებში: ლიხაური, მაკვანეთი (ოთხი კომლი), კვირიკე, წითელი მთა (ხუთი კომლი), დვაბზუ (სამი კომლი), ოზურგეთი (ოთხი კომლი), მელიქედური, ბოხვაური (ხუთი

¹³ გურიის თავადთა და აზნაურთა ოჯახები, გვ. 7.

¹⁴ რ. თოფჩიშვილი. საქართველოს თავად-აზნაურთა გვარების ისტორია, გვ. 146.

¹⁵ С. Думин, П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. т. IV. Князья Царства Грузинского. Под редакцией С. Думина и Ю. Чиковани. М. 1998, гв. 183.

კომლი), ჭალა (ოთხი კომლი), გურიანთა, გოგორეთი (ორი კომლი), მიქელ-გაბრიელი (ორი კომლი), ზელობანი, ხრიალეთი (ორი კომლი), სამხითი (ოთხი კომლი), ჩიბათი, ჯურყვეთი, ჩოჩხათი (ორი კომლი), ლანჩხუთი, ამაღლება (ორი კომლი), მაწიეთი. თავად ნაკაშიძეთა რეზიდენცია იყო ვაშნარში, ციხისფერდში კი მათ საზაფხულო რეზიდენცია ჰქონდათ. აქვე იყო მათი „გურიანთის ციხე, კლდეგორასა ზედა შენი“, სასახლე და ღვთისმშობლის საგვარეულო ეკლესია. ნაკაშიძეები მრავალყმიანი ფეოდალები იყვნენ. ნაკაშიძეების აზნაურები იყვნენ: ვაშალომიძეები, ფასეიშვილები, ქარცივაძეები, თინიკაძეები, საბაშვილები, დათუნაიშვილები, მამულაიშვილები, ბერიძეები“.¹⁶

ექვთიმე თაყაიშვილის პაპა (დედის მამა) – თავადი გიტული (გიტო) ლაზარეს ძე ნაკაშიძე (1778-1851) – რუსეთის საიმპერიო არმიის ოფიცერი იყო. მისი მამული მდებარეობდა ოზურგეთის მაზრის სოფელ მაკვანეთში.

რუსეთის იმპერიის სენატის მიერ 1850 წლის 6 დეკემბერს დამტკიცებულ გურიის თავადაზნაურთა ნუსხაში, სხვა წარჩინებულ საგვარეულოებთან ერთად, თავადი ნაკაშიძეებიც იხსენიებოდნენ. ამ სიებში შეყვანილი იყო აღნიშნული გვარის 11 კომლი. მათ შორის იყვნენ ზემოხსენებული თავადი გიტული და მისი მეუღლე ფეფინა (ექვთიმეს ბებია), ასევე მათი ვაჟები (ექვთიმეს ბიძები), თავადები ალექსანდრე და ივანე ნაკაშიძეები.¹⁷

სიმონ და ნინო თაყაიშვილებს ექვთიმეს გარდა კიდევ სამი შვილი ჰყავდათ – ლისა, ნიკოლოზი (ნიკო) და ვარლამი.

ექვთიმე თაყაიშვილი – ნაბოლარა შვილი იყო. ის ადრეულ ასაკში – 5 წლისა დაობლდა, როდესაც დედა გარდაეცვალა.

ვარლამ თაყაიშვილი – რუსეთის საიმპერიო არმიის გენერალ-მაიორი იყო. მან გიორგი კვინიტაძესთან (მოძავალში სახელოვან გენერალთან) ერთად დაამთავრა რუსეთის იმპერიის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის აკადემია. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციისა და მონარქიის დამხობის შემდეგ, ის სამშობლოში დაბრუნდა. მსახურობდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებულ ძალებში.

ნიკოლოზ (ნიკო) თაყაიშვილს ცოლად ჰყავდა ასული ჩუნეშელი თავადისა ალექსანდრე ლორთქიფანიძისა, რომელიც მწერალ ნიკო ლორთქიფანიძის ახლო ნათესავი იყო. მათ შვიდი შვილი ჰყავდათ.

¹⁶ რ. თოფჩიშვილი. საქართველოს თავადაზნაურთა გვარების ისტორია, გვ. 251-252.

¹⁷ გურიის თავადთა და აზნაურთა ოჯახები, გვ. 27.

ლისა თაყაიშვილმა, რომელიც ცოლად გაჰყვა სოფელ ძიძითში მცხოვრებ აზნაურ სიმონ გოთუას (მწერალ ლევან გოთუას მამის ბიძაშვილს) – ექვსი შვილი აღზარდა.

საგულისხმოა, რომ საფრანგეთიდან სამშობლოში დაბრუნებულ ექვთიმე თაყაიშვილს თავისი ნათესავისათვის უკითხავს:

– „კიდევ არის თუ არა საქართველოში ჩემი ძმისა და დის ოჯახებით მრავალშვილიანი ქართული ოჯახებიო?“.¹⁸

1895 წელს ექვთიმე თაყაიშვილმა, დიდი ილია ჭავჭავაძის ჩარევით, ცოლად შეირთო ქართულ ტრადიციებზე აღზრდილი მშვენიერი ასული – ნინო პოლტორაცკაია (1869-1931). მისი მამა იყო იურისტი ივანე ეგნატეს ძე პოლტორაცკი (გარდაიცვალა 1892 წელს), ხოლო დედა – ნადეჟდა (ნადო) ზაქარიას ასული გაბაშვილი.

პოლტორაცკები – პოლონური წარჩინებული საგვარეულოს შთამომავლები იყვნენ.

რუსეთის იმპერიის სამხედრო სამსახურში მყოფი გრაფი ეგნატე პოლტორაცკი – სანკტ-პეტერბურგში ცხოვრობდა. მისი სასახლე მდინარე ნევის ერთ-ერთ შენაკადში იდგა. დეკაბრისტულ მოძრაობაში ჩაბმის გამო, იგი დასაჯეს და გადაასახლეს კავკასიაში, კერძოდ, ქუთაისის გუბერნიაში. იქ მან იქორწინა ზედგინიძის ქალზე, რომელთანაც შეეძინა ორი ვაჟი – სიმონი და ივანე. ძმებმა, რომლებიც საკუთარ თავს ქართველებად თვლიდნენ, განათლება მიიღეს თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში, სადაც ივანე დაუმეგობრდა ილია ჭავჭავაძეს. ივანემ ქართულიდან რუსულ ენაზე თარგმნა არაერთი ნაწარმოები და, მათ შორის, ილიას „გლახის ნაამბობი“ და „კაცია-ადამიანი?!“. იგი მატერიალურ დახმარებას უწევდა ქართული წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას. სწორედ მას მიუძღვნა ილიამ თავისი პოემა „აჩრდილი“. მანვე მონათლა ივანე პოლტორაცკის უფროსი ვაჟი, რომელსაც თავისი სახელოვანი ნათლიის პატივსაცემად – ილია (ილიკო) დაარქვეს. ასევე ღირსეული პიროვნება იყო ივანეს ძმა – სიმონ პოლტორაცკი, რომელიც სანკტ-პეტერბურგში იურისტად მოღვაწეობდა და იქ სასწავლებლად ჩასულ ქართველ სტუდენტებს მატერიალურად ეხმარებოდა.¹⁹

ექვთიმე თაყაიშვილზე გათხოვილ ნინო პოლტორაცკაიას მდიდრული

¹⁸ ნ. თაყაიშვილი. ბიძაჩემი ექვთიმე, გვ. 66-67.

¹⁹ გ. ნიგურიანი. პოლტორაცკების გვარის გამოჩენა საქართველოში. საიუბილეო კრებული „ღვთისკაცი – ექვთიმე თაყაიშვილი“. შეადგინა ი. თავებერიძემ. თბ. 2004, გვ. 282-283.

მზითვეი მოჰყვა მამულის სახითაც, რომელიც თბილისის მახლობლად მდებარე სოფელში – ოქროყანაში მდებარეობდა და გაბაშვილთა საკუთრებას წარმოადგენდა. ყოველივე ამან შეუღლებულთ შესაძლებლობა მისცა, რომ უზრუნველყოფილად ეცხოვრათ.

მთაწმინდიდან დანახული თბილისის არაჩვეულებრივი ხედი ექვთიმე თაყაიშვილს გამორჩეულად ხიბლავდა. ამასთან დაკავშირებით ის მიუთითებდა: „მთაწმინდის თხემიდან გადმოხედვას არაფერი შეედრება! არსად მსოფლიოში ასეთი ლამაზი ქალაქი არ მოიძებნება. პარიზში არაფერი ამის მსგავსი არაა. მთაწმინდის პარკი ხომ წინათ ჩემი ცოლოურის, პოლტორაცკების საკუთრება (გაბაშვილის ქალის ნამზითვი) იყო და იმ ადგილ-მამულებში ხშირად მივლია“.²⁰

პროფ. იოსებ მეგრელიძემ შემოგვინახა ექვთიმე თაყაიშვილის დაქორწინებასთან დაკავშირებული ფრიად საყურადღებო ისტორია, რომელიც მისთვის თვით დიდ მეცნიერს მოუყვლია 1947 წლის 21 სექტემბერს.

ექვთიმე თაყაიშვილი ივონებდა: „პეტერბურგიდან რომ თბილისში დავბრუნდი და იაკობ გოგებაშვილთან ვცხოვრობდი, ერთი მოწინავე ჯგუფი კვირაობით – დავით სარაჯიშვილთან, ხუთშაბათობით კი – ილია ჭავჭავაძესთან იკრიბებოდა. დიმიტრი ბაქრაძე რომ გარდაიცვალა, ილიას კრებებზე ვხვდებოდით. ზოგჯერ ისტორიულ საკითხზედაც მეკითხებოდა. ერთხელ მას იაკობ გოგებაშვილისათვის ეთქვა:

– „ხვალ ე. თაყაიშვილი მომგვარეო“.

ეტლით წავედით... ჩემი სადღეგრძელოს ჯერი რომ მოდგა, თამადა ილიამ თქვა:

– „სანამ უნდა იყოს ბატონი თაყაიშვილი ბატონ გოგებაშვილის ბინაზე?! იგი შეერთავს ნინო პოლტორაცკაიას და ოჯახს შექმნისო“.

ეს იყო ამ დღეს თითქმის ბოლო სადღეგრძელო.

მესამე დღეს, შაბათს... პოლტორაცკის ერთ-ერთმა ნათესავმა შემომითვალა:

– „არ გნახოთ ამ საქმეზე ჩვენთან მოსული, თორემ მეორე ფეხსაც მოგტეხთო!...“

ამის გამო, – თქვა ექვთიმემ, – ორშაბათს ილიასთან მივედი ბანკში და შევჩივლე: ასე და ასე შემომითვალეს, რატომ გამაბახეთ, ბატონო ილია, ის დიდებული ქალი კოჭლაბუხას როგორ მოისურვებდაო!..

²⁰ ე. თაყაიშვილი. რჩეული ნაშრომები. ტ. I. თბ. 1968, გვ. 398.

ილიამ მითხრა:

– „ჯერ ამიხსენით, რას ნიშნავს ეს გაბახება და კოჭლაბუხას მაგიერ ხომ არ იტყვიან კოჭლაბუხლა, მუხლით კოჭლსაო?!..“

მე ავეხსენი, რომ პირველს სახელის გატეხაზე იტყვიან გურიში და მეორეს, აი, მე რომ ვარ კოჭლი, ამაზე ამბობენ, კოჭლაბუხლას კი არ იტყვიან...

ილიამ ეს სიტყვები ჩაიწერა და მოკლედ მოჭრა:

– „დღეს ორი სიტყვა გავიგე, ესეც საქმეა, ხუთშაბათს მობრძანდით სადილზეო!..“

მივედი. ჩემს სადღეგრძელოზე, ეს იყო მეოთხე, ილიამ გაიმეორა:

– „ბატონი თაყაიშვილი შეირთავს ივანე პოლტორაძის ასულ ნინოს, ჯვარს მისი ნათესავი ოლლა (ილიას მეუღლე – ი. მ.) შეუცვლისო“.

ასეც მოხდა. შემდეგო, – გაიხსენა ექვთიმემ, – გიგლა ყიფშიძემ ჰკადრა ილიას:

– „რა იყო, რომ ის ლამაზი და მდიდარი ქალი ინვალიდს შერთეთო!..“

ილიამ უპასუხაო:

– „სხვა ეროვნების კაცს რომ შეერთო, მიწის დიდი ნაკვეთი გვეკარგებოდაო!..“

ილია ძალიან ცდილობდა, ქართველი თავადები რომ მიწებს ჰყიდდნენ, ისევ ქართველს შეეძინა და არა სხვა ერის შვილს. ილია ყველაფერს ეროვნული თვალით ზომავდა.²¹

საგულისხმოა, რომ ნინო პოლტორაძეა-თაყაიშვილისა თავს ქართველად თვლიდა. საფრანგეთში ცხოვრების პერიოდში, კერძოდ, 1928 წლის 21 მაისს შევსებულ ოფიციალურ ანკეტაში მან გარკვევით მიუთითა, რომ ის იყო – „ეროვნებით ქართველი“.

ექვთიმეს და ნინოს გასაოცარი სიყვარული და სულიერი ერთობა აკავშირებდათ. 1931 წელს ნინოს მოულოდნელმა გარდაცვალებამ მის მეუღლეს თავზარი დასცა. ამის მიუხედავად, ექვთიმემ შეეძლო რაინდულად გაეძლო ამ ტრაგედიისათვის, ვინაიდან მას ებარა ქართველი ერის საგანძური, რომელსაც გადარჩენა და მოვლა-პატრონობა ესაჭიროებოდა.

მართალია, ნინო – ლევილში, ქართველთა საძვალეში იყო დაკრძალული, მაგრამ 1987 წლის 22 თებერვალს მისი ნეშტი თბილისში გადმოასვენეს

²¹ ი. მეგრელიძე. ექვთიმე თაყაიშვილი. თბ. 1989, გვ. 257-258.

და თავისი მეუღლის გვერდით დაკრძალეს.²²

ამრიგად, ექვთიმე თაყაიშვილის წინაპრები იყვნენ ქართული წარჩინებული საგვარეულოების – აზნაურ თაყაიშვილთა და თავად ნაკაშიძეთა ღირსეული წარმომადგენლები. ექვთიმე აღიზარდა და პიროვნებად ჩამოყალიბდა ტრადიციულ ქართულ ოჯახში, თავის და-ძმასთან ერთად. მას ნაყოფიერ სამეცნიერო და საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში მაქსიმალურად უწყობდა ხელს თავისი შესანიშნავი მეუღლე, პოლონური წარჩინებული საგვარეულოს შთამომავალი, ქართულ ტრადიციებზე აღზრდილი – ნინო ივანეს ასული პოლტორაცკაია (დელით – გაბაშვილი).

²² ი. მეგრელიძე. ექვთიმე თაყაიშვილი. საიუბილეო კრებული „ღვთისკაცი – ექვთიმე თაყაიშვილი“. შეადგინა ი. თავბერიძემ. თბ. 2004, გვ. 278-281.

Niko Javakhishvili

EKVTIME TAKAISHVILI'S ANCESTORS AND FAMILY ENVIRONMENT

Summary

The article ascertains that academician Ekvtime Takaishvili (1863-1953), great Georgian scholar and public figure, who was canonized by the Holy Synod of the Georgian Apostolic Autocephalous Orthodox Church in 2002, was brought up, formed and lived within a traditional Georgian family.

E. Takaishvili's ancestors comprised the reputable representatives of the prominent Georgian gentry and princely families, correspondingly Takaishvilis and Nakashidzes.

Ekvtime Takaishvili was much assisted by his outstanding spouse, Nino Poltorazkaya (1869-1931; whose mother was Gabashvili), a descendant of a notable Polish family but brought up according to Georgian traditions.